

7.

*Hertelendi Hertelendi Gábor G. Altábornagy-
nak Élete.*

Nem mulik fénytelen élete, mert nemes
ügyekezett volt minden foglalata.

Kisfaludy Károly.

1. §.

MDCCLIX—MDCCLXVII.

Hertelendi Hertelendi Gábor Gosztonban Vas vármegyei helységben régtől virágzó nemes tős magyar nemzetségből Hertelendi Ádám, és Tsányi Erzsébettől 1742-ben Sept. 7-én született. E' jeles ágból a' török, és frantzia háborukban hadnagyságtól kezdve minden katonai hivatalban egész tábornagyig tizen a' királyt és hazát jeles bajnoksággal, és hűséggel szolgálták.

Gábor kisebb iskolájit Kőszegen végeze. Szülőji őtet tovább a' magasabb tudományokban, különösen pedig a' hazai törvényekben taníttatni magokban ugyan elhatározzák: de a' serdülő Ifjú mindenben inkább engedett szeretett szülőji akarátának, mint az élet neme választásában. És ambár azok a' polgári élet szelídebb árnyékát törekvének vele megkedveltetni: de mivel az ifjui tűz fentebb erőtől izgatva kényén szeret tsapongani; 's kit a' ditsőség égi lánga előre vonzogot, minden gátot kész letiporni: Hertelendi is belső rejtekes erőtől vonatva, és reá nézve a' szebb életnek virulását, ámbár annak valója még homályban rejtezek, előre kebelében sejtve, önszárnyain repülni magát eltökélé.

Minthogy pedig a' tsata vérmezején legszaporábban látá a' borostyánt vírítani: az okon, miután szülő földéről titkon eltávozván, Esztergam, hajdani híres királyi lakhely, most érseki szabad városban három hónapot a' szelídebb tudományoknak szentelt, ugyan ott 1759-ben Böjt elő hova 27-kén a' fegyvert viselő hadaknak bajos pályájára kilépett,
és

és életének viruló tavaszában, tizenkét esztendőskorában, az akkora G. Kálnoký Antal, utóbb Leopold Toskaniai nagy Fejedelem, most József Császári Királyi fő Hertzeg nevét viselő, másod szám alatti magyar huszár ezereinek közkatonaíj közé esküdött.

Epen ezen idő közben messzre nyugot felől látszattak a' fenyegető villámok, és a' het esztendőskorú háború zavará Maria Theresia tákos birodalmát, melly kétes ösvényre Hertelendi, a' tüzes Ifjú is elutasított.

Ezen viharok közt mosolyogva tünt föl, és tettekben gazdagon az érdemre törekvő Ifjúnak a' jövendő, és az özön remények lenge szárnyain bátran röpköde a' hartz tüze közé. 1759-től fogva 1762-ig tudniillik a' Burkus ellen állhatatosan, és híven tsatázott. Reá kelle itt a' zsenge kornak tanúlnia a' hadi élet sanyarúságira; mert nyoltz évig és három hónapig, mint közvitéz az enyészettel fenyegető vesztélyek közt is példás türelemmel és hűséggel szolgált. — Ki vala tudniillik az isteni Gondviselés bölts és megfoghatatlan végzésében szabva, hogy a' nagy lélek, mint Czedrus a' földből, lassan nevedekné, lassan lassan művelkedné; — és esztendők sorai valának szükségesek arra, hogy el nem haló nagy tetteket Hertelendi vállai megbírnának.

Egyebet közkatonaíj szolgálatáról az oklevelek hiánya miatt elő nem adhatok; úgy nézem mindazáltal életének ezen szakaszát: mint a' vérrel öntözött borostyánnak ditsőségét megkedveltető, a' hadi életben legszükségesebb hűséget és állhatatosságot szülő forró esztendőket; mellyekre bajnoki tettekkel fénylőbb, 's szebb éveinek gazdag összszefolyása utóbb egymás után következett.

2. §.

MDCCLXVII—MDCCLXXXIII.

Nyoltz esztendőt meghalladó hű szolgálatának bérét Hertelendi, a' közvitéz, tsak huszonöt esztendőskorában arathatta először; midőn Sz. Iván hova

első napján 1767-ben Kaplári hivatalra lépett. Hamar kiszemelték azonban Előljáróji a' benne lapangó nagy lelket, és káplári tisztéből öt év lefolyta után azonnal a' tiszti kar tagjai közé iktaták. 1772-ben tudniillik Sz. György hova 1-sőjén Ezredes segéddé lett. 1778-ban pedig Pünkösöd hova 1-sőjén fő hadnagynak hirdettetett.

Alig viselé két évig e' tisztes rangot, és 1778-ban ismét a' burkus ellen kelle táboroznia. Itt hihetőleg Hertelendi rendkívüli vitézségének már némi jeleit adá; mivel nem sokára, tudniillik 1783-ban Pünkösöd hova 21-kén, másod kapitányságra emeltetvén, szerzett érdemeinek új gyümölsét nyerte.

3. §.

MDCCLXXXIII—MDCCXCI.

Kétes ösvény a' katonai fortély, sokáig kell huvázkodnia, míg valaki annak utait kitanúlja; — és a' természet minden szépet, jót tövisek közé rejte, hogy tsak az állandó szív, 's bátor küzdő szedhesse gyümölsét. Tudta, értette ezt mélylátású, 's előre néző vitézünk Hertelendi; 's azért a' béke ölében mindenkor pontosan gyakorlá magát embercivel a' hadi fordulatokban. Nemes tisztségének szentül megfelelt. Mindig foglalatoss és munkatűrő volt. Nem tartaték előljáróji által vizsgálat, mellyben katonai pontossága ditséret nélkül maradna.

Foly az alatt 1787-ben a' török háború, mellyben Hertelendinek is részt kelle vennie. Ő Tsászári Felsége II-dik Jósef őt százados kapitánynak nevezve lelkesíti a' bátor és víg küzdésre. Nem is tsalatozók meg a' tántoríthatatlan bajnokban. Mert Hertelendi 1788-ban Horváth Táborőrnagynak kormánya alatt Mokauban táborozván, a' Grosesti viadalban, hol az Ozmánok szerentsésen megverettek, nem tsak mint derék katona tűné föl: hanem egyszerűsmind vitéz osztályával az ellenségnek legnagyobb üldözései közt bajnoki elszántsággal verekedék. Ezen alkalommal vérző sebet is kapott jobb karán kard

vágás által, és vére elfolyván, minthogy az életnek semmi jelét nem adá, már a' gyászos koporsóba helyezettnek temetéséhez készültek is tétettek; de a' melléje rendelt Orvos jobban szerette és sajnálta őt, hogy sem valamit élete megtartásáért elmulasztani képes lett volna. Szívéhez teszi tehát a' félholtának kezét; a' tapintás azomban halált sejdít, és semmi élet mozgást nem érez. Még is vágy magát a' holtat is, ha lehet, föltámasztani és fülével teste körül hallgatódzva kémlelődik, ha hogy az életnek parányi erejét észre vehetné, a' mi által gyenge mozdulatot tapasztal, és azonnal erős élesztőkkel halotti álmából fölébresztvén a' nagy hőst, több esztendőkre a' Király és Haza szolgálatára, a' mérges halál kinos karai közül kiragadja. — Hectori lélekkel hartzolt továbbá Oláhországban a' török ellen 1789-ben, 1790-ben és 1791-ben. Különösen az Oytoschi kerületben (Kálláfát) a' halálokádó álgyúknak, és sebet szuró dárdáknak mellét bátran és hiven kiszegelte.

Az ezen háborúban gyűjtött érdem által nyerhető levelére Leopold Toskaniai nagy Fejedelemtől, mint az ezerednek akkori tulajdonosától, ezen választ német nyelven, melyet itt magyarul közlök:

Szeretett Kapitány Úr!

Levelét 7-dik Januariusról kezemhez vettem. Bizonyoslehet arról, hogy, ha Maria Theresia rendelkezésére valamiben segíthetem, mindent, a' mi tőlem telik, megfogok tenni. Mivel Uraságod olly bajnokul viselé magát, hogy valóban fájlalnom kell; hogy mostan nintsen alkalmam vitéz 's hős tettei iránt tiszteletemet, 's tökéletes megelégedésemet kijelenthetnem. De bátran megbizhatik bennem, hogy róla soha sem feledkezem meg, mert hű szolgálata és ditsőséges tettei már magokban is elég ajánlatosak. Többire kérem, hogy személye iránti legmélyebb tiszteletemről ne kételkedjék, mellyel életem folytáig maradok legőszintébb jó akarója. Posonyban 27. Jan. 1791. Leopold. m. k.

Valamint e' levélben : úgy Hertelendinek egyéb-
viselt dolgaiban a' nagy lélek bölj egei, a' Király ,
's Haza iránti törekedései nyilván kijegyezve ta-
láltatnak.

4. §.

MDCCXCI—MDCCXCIX.

Letsendesedve lévén a' kelet, egészen máshon-
nan fenyegetődött újlag a' legremítőbb veszedele-
lem, és az egymást váltó tüzes villámok előköveteli
valának azon zivatarnak, melly majd nem a' félvi-
lágot megrázta. Ismét ki kelle Hertelendinek a' via-
dal sikos pályájára állania. De a' burkus es nem ré-
gen végzett török háborúban szerzett bő tapasztalás
és a' hadforgási tudományokban való jártosság őt
minden veszéllyel bátran szembe szállani biztatá.
Hertelendinek ezen túl mindenkor az előtsapat lett
kiszabott állása. 1793-ban B. Mészáros és Ott, tábor-
őrnagyok 's brigadiereknek, mint szemtanuknak hi-
teles bizonyítványuk szerint, a' Prumsz felé tett elő-
nyomulatlban; Julius 27-kén Essingnél és Elsátznál
a' visszahuzódáskor először is vitézül serénykedék
a' frantzia leverő nagyobb hatalom ellen, a' melly
véres ütközetben meg is sebesítettett. Ennek követ-
kezésében 1794-ben B. Aszszony hova 15-kén Őr-
nagy hivatal lón pályadíja.

A' nagy tsapás tsak nagy lelkeket nem törhet
meg, 's ingadozzon bár minden, de a' derék hős
szívét maga a' dúlt ég sem képes megzuzni. Herte-
lendinek bátor lelkét az 1794-dikben következett
nagyobb erő, és kétesebb viaskodás el nem ret-
tenté: hogy vitézségét inkább mindnyájunk örö-
mére nevelné, 's szaporítaná. Midőn tudniillik
Leopold Toskaniai nagy Fejedelem huszár ezerede,
mellyben ő katonáskodott, 15-dik Martiusban Co-
burg Hertzeg hadi sergével tsatlakozott: Hertelendi
az alatta lévő Őrnagy osztálylyal April 8-kán a' fő
Kormány rendelete szerint azon brigadéval (dandár-
ral), melly B. Rouse hollandiai táborőrnagy Urral B.

Riese Tsászári 's Királyi tábor őrnagyunknak fölügyelete alatt Rochefourtnál állá, az ellenség ellen tartósan táborozott. Még a' frantziák Arlon, 's Bouillon tájáról Német-alföldön felejek nem közeledének: az egész hadi seregnek tökéletes megelégedésére az előtsapatot állandóan vezérelte. Kettős erővel nyomúlá azonban előre Neufchateau, Saint Hubert, Marche és Rochefourt-on keresztül Namur felé Dinant-on túl a' frantzia had, és mind e' hollandiai, mind pedig Tsászári vezérnek hadi seregét vissza huzódásra kényszeríté. Hertelendi elül szágúldó osztályával argus szemmel éjjel nappal őrt álla; tüzes szemei mindenfelé kémlelve villogának; oda vala mindenfigyelme szegezve, miként menthetné meg a' rémítő orkánok közt sülyvedező Tsászári tsapatot. Minthogy pedig brigadénk az ellene gyorsan törő nagyobb hatalom elől már Majus 26-tól fogva változólag, majd előnek, majd hátnak, majd oldalvást vissza nyomúlni kénytelen vala: e' kétes örvény közepén Hertelendi, kibén mind vezérink, mind közvitézink, úgymint mentő révpártban, teljes bizalmukat helyezék, a' veszélyes visszahuzódásnál előtsapatának, és az egész hadi seregnek olly fortélyos fordulatot, és biztos állást eszközle; mellynél fogva nem tsak a' visszahuzódás, és B. Beaulieu seregének jobb szárnya menekedék a' veszedelemtől, hanem az ellenségnek szándéka, ha hogy a' miéinket megakarná támadni, gátoltatott.

Nem szünik mind e' mellett az ellenség fortélyos léptekkel tovább halladni, és seregünk bekerítésére mindent elkövetni. Hadoszlopainak egyikével már Cyneinél állá; a' másikkal pedig Achin-on által Dinant felé tartá; — és, mint az előre ügyelő észnek a' körülmények hihetőségig mutatók, a' Boiselle-nél táborozó brigadén keresztül törni, azt körülhálózva befogni szándékozáék.

De a' lángvérű Hertelendinek lángesze meszszebb terjede, hogy sem tzinkos fortélyok, 's hadi tselál-tal magát a' veszedelem hálójába keríteni hagyná. Használá tudniillik ő itt is, mint mindenütt, bő tapasztalású hadi tudományát, és minden fenebbi

parantsolat, vagy oktatvány nélkül tulajdon elmésségével a' brigadénak a' legbátorságosabb állást megszerezve, az ellenségnek minden törekedéseit semmivé tette. Mert a' veszedelemben forgó brigadé a' derék fegyveresnek bölts vezérlése alatt a' legnagyobb akadályok közt is Dinant-on, és Mäase folyón keresztül kevés veszteséggel visszafelé kanyarúlva B. Riesé seregével tsatlakozott. Így mentette meg Hertelendi előlátása a' frantzia rablántztól brigadénkat, melly több századokból, és osztályokból, öt álgúval, és néhány társzekerekkel állott. Ez Német-alföldön.

Új pálya nyílék nem sokára Hertelendi vitézségének Olaszországban, hogy itt ismét a' nagyra termett férjfiu a' hazának diadalmakat, magának új fénykoszorút arathatna. 1796-ban Sept. 11-kén Ceé-reanál, három nap után 14-kén pedig Saint Gergionál, az előtsapathban félni nem tudó bátorsággal küzdött. Az irt tsatákban halmozott nagy tettei juta!om nélkül nem maradának, mert 1797-ben Kis aszszony hova 24-kén ezredes hadnagynak kineveztetett.

5. §.

MDCCXCIX—MDCCC:

Hertelendi életének, mellyet jobbára fegyverzőrgések közt a' tsata vérpiatzán tölte, egyik bajnoki tettekkel leginkább fénylő esztendeje vala 1799, mellyben először Vaprio vérmezején, azután Tidon, és Trebia folyónál állott szembe a' dagályos ellenséggel.

Trezo, Cassano, és Vapriónál Adda folyó mellett Lombardiában April 27-kén már az ellenség gyalogságunkat körülvenni, és annak mind jobb, mind bal szárnyán nagy erővel áttörni igyekezék. Kétes vala tehát a' győzelem. De a' hős, rettenthetetlen bátorságú, közbizodalmat annyiszor érdemelt Hertelendi B. Zoph Altábornagytól parantsolatot vőn az ellenségnek megtámadására. Hadi rendbe állítja tehát a' vitéz ezeredet és a' nagyobb hatalom szembetűnő veszedelem miatt lankadó bajnokokat

az utánuk küldendő tartalék seregeklítésével bátor-
küzdésre lelkesíti. „Rajta vitézek! úgy mond, a'
vérmezőn közös az aratott ditsőség, — a' nagy erő
ne rettent sen benneteket; — a' bátor küzdő az értz-
akadályokon is túl tör; — rohanjatok vígan velem
a' tűz ellen; — ne tsüggedjete, mert ha majd emész-
teni látszik az minket, segedelmünkre a' háttól jövő
tartalék sereg készen áll.“ Az így föl buzdított vi-
tézekkel háromszor támadja meg az ellenséget és
mindannyiszor visszszaveri.

Megérkezék azonban az ezredes Kapitány is. Her-
telendi új tsatát képez, és a' frantzia hadnak dere-
kát balszárnnyával együtt győzelmesen vissza nyom-
ta. Insago a' gyalogsággal tömött, és hatalmasan
védett frantzia fő hadi szállás vala még hátra, mel-
lyet ostrommal bevenni hősünk fő gondja lett. Fá-
radhatatlan vala ő az ellenség üldözésében, és győz-
hetetlen akármi tsapásban. Előre nyomúl tehát há-
rom osztállyal, és kevés gyalogsággal megtámadja
a' frantzia fő tanyát, és a' benne tanyázókat kiveri.
E' kettőzött támadás, és véres hartz közt az ellen-
ség kezéből egy Zászlót, 12 álgút, 6 társzekeret
elragadott, és 2800 embert, kik között 80 tiszt,
elfogott.

Nem kevesbé nevezetes hartzot viselt, 17-ik 18-ik
és 19-ik Juniushan ismét Lombardiában Tidon és
Trebis folyónál, a' Rómaiaknak hajdani gyászos em-
lékezetű viadal téréen. Mind a' két részről sziporkázó
tüzek közt bajnoki ellenszegülettel kezdődött az üt-
közet: midőn Hertelendi kormányára bizott ezredes
hadnagy osztályával, és a' lovagságnak néhány álgú-
ival a' három nap lefolyta alatt rendkívüli katonai
elmésséggel, és széplelkű bátorsággal az előtsapatot
vezérelte.

Az első napon az ellenség a' mi seregünket a'
kitelhető erővel támadá meg, és gyorsan munkál-
kodó álgúinkat majd nem kikerülhetetlen vesze-
delembe ejté. De Hertelendi győzni, vagy halni töké-
lett elszántsággal teszi az ellentámadást, az álgu-
kat a' veszedelemtől föl menti, és a' gyalogságot,

melly mint véd paizs által minden kétes elnyelhető örvényen magát túl lenni látá, az ellenség hadának félelem nélküli megtámadására bátorítván, eszközlője lett azon jeles ütközetnek, mellyet itt a' gyalogság bámúlatos erővel végbe vitt.

Más nap vírad azomban, és a' mi embereink mindenfelé győzedelmes zászlójukat lobogtaták. Az ellenség mind az által megverettetése mellett is az üldözéssel föl nem hagyott, és Tidon, 's Trebia folyó közti állásáról tovább költözni váltig nem akart. Már a' föld fátyola alá rejté a' jótévő napnak fény-sugarit, midőn Hertelendi hadi seregünknek balszárnyánál őrt állván, vitéz osztályával a' frantzia hadnak tüzes villámi közé szilárd léptekkel vágat, és azt a' Trebia túl partjára üzve kergeti.

Két napi viadal, és letapodtatás után sem nyugvék a' dölyfös ellen rész, és harmadnapra Trebia folyón újlag keresztül törni, hadi seregünk balszárnyát megtámadni indúla. Ezen megtámadáskor Hertelendi osztályával együtt, és nyoltz kiszégezett álgúval Trebiának bal partján álla őrt. Duzzadozó habok, és ellenkező szelek forgaták itt eleinten seregünknek vitéz hajóját. A' nagyobb erő tüzes viaskodások közt Hertelendit is vissza nyomulásra szorítá. Két álgút az ellenség el is fogott. A' mit azomban egyes erővel véghez vinni nem lehetett: azt Hertelendi okossága, és vas türelme által minden ellenállásnak datzolja egyesült erővel végre hajtani törekedett. Alig közelíte tudniillik a' hátul álló Tsászari sereghez; azonnal ezredes Kapitányának és más lovagezeredeknek osztályaival tsatlakozva újlag megütközék, és sebes előrugtatással folytatván a' tsatát, az ellenfélből többeket a' földre terített; a' két elfoglalt álgút vissza nyerte, és a' frantzia sereget Trebia túl partjára másodszor is vissza verte. Itt a' győztes bajnok maga is megsebesítettett. Láthattad volna e' küzdésben, mint tusakodott a' tiszt alattvalójival a' kötelességnek teljesítésében, önmagukat a' király, és haza boldogságának áldozva; személlhetted volna, mint oszták föl egymással a'

halált a' derék vitézek, hogy a' szabadság fénysugara egyesült vérükben tündökölnék.

6. §.

MDCCC—MDCCCI.

A' hazafiúi buzgóság az imádott Királyhoz és szeretett Hazához viseltető tántoríthatatlan hűség, melyet Hertelendi ugyan mindig hő kebelében ápolt, de többször, kivált 1799-ben, tetteiben is jelesen valószínűsített, 1800-ban az igaz érdemet jutalmazni tudó I-ső Ferentz, ditsőn Uralkodó fölséges Királyunk kegyelméből méltó jutalmát vette.

A' Jász, Kún 's Hajdú városok kívánata 's ajánlására tudniillik Hertelendi Oct. 17-kén az újon föllállított nemes nádor huszár ezerednek ezredes kormányzó kapitányává lett. Előtte szép lelkének hajlandóságához képest, kellemesebb pálya nem nyílhaték. Takarékosság, szoros mérték, rend, vas szorgalom, ritka türelem, szünetlen munkásság az életben, tisztoság a' ruházatban, pontosság a' kötelességben, készség a' fegyverforgatásban, ügyesség a' szolgálatban, gyorsaság a' hadi mozdulatokban, a' tsapásban állandóság és mindenkor szívet vérző önnön-megtagadás, ezek valának Hertelendi bajnok lelkének jeles bélyegei, melyeket kormányára bízott újoncz katonájiba beoltani fáradhatatlanul ügyekezett. — Az erős hősöknek fényes seregét ez új vitézek által szaporítani; a' régi magyar bajnokok hamvait ezekben eleveníteni; — olly férjfiakat, kik a' Király 's Haza ellenségén diadalmat venni, vagy halni tanuljanak, nevelni volt minden törekedése foglalatja.

7. §.

MDCCCI—MDCCCII.

A' példás szorgalom, a' nemes igyekezet, a' kiállott sok véres tsata, a' vérző sebek fátyol alól is a' királyi szék elébe lövellék fénysugarikat, és az 59 évű aggbajnoknak melyén a' vitézek keresz-

tének tükkör gyanánt kelle tsillognia, mellyben kiki láthatná ditső! tetteit. 1801-ben tudniillik Aug. 18-kán Maria Therezia rende kis keresztével tiszteltette meg. E' nyert érdemjutomra minden igaz lelkű barátja méltónak hirdeté, és innepi hála szavakkal köszönté diadalmas bajtársát. A' mit elégen túl igazolnak az e' tárgyban Lichtenstein Hertzeg és Báró Méláz által hozzá utasított levelek, mellyek közül németből fordítva így hangzik az első:

„Szeretett Ezredes Kapitány Úr! Kimondhatatlanul örvendek, hogy Maria Therezia vitézei közé emeltetése által arról meggyőződött; hogy Ó Felsége az igaz érdemet megjutalmazni tudja. Mindenkor örvendezve emlékezem meg, ha szerentséje előmozdításában parányi részem volt; annyival is inkább, mivel ez által tsak bajnoki érdemeihez illő igazság szolgáltatott ki. — Többire magamat, további emlékezetébe ajánlva, minden tisztelettel maradok kész jó akarója. Losdorf Sept. 17-dikén 1801. Lichtenstein János Hertzeg.“

Hasonló ehhez a' másik:

„Különösen tisztelt Ezredes Kapitány Úr! Nem az én ajánlatom és szószóllásom azok, mellyek Nagyságodat Maria Therezia rendének vitézei közé emelék: hanem tulajdon régi, 's szinte már megöszült érdemei; a' mellyek újabb ditső tettek által tsak nevezkedtek, és nekem alkalmat adának, hogy azokat Ó Felsége kegyes színe elébe terjeszthessem. — Nints egyéb hátra részemről, minthogy élénken meghatott érzékenységem mellett forró részvéteket kijelentsem, 's buzgó baráti tsókom 's örvendezésem által arról bizonyossá tegyem, hogy a' legmélyebb tisztelettel maradok Nagyságodnak tisztelője. Prága Sept. 16-kán 1801. Méláz.“

8. §.

MDCCCII—MDCCCVIII.

Alig viselé négy esztendeig Hertelendi a' Nádor ezerednél, mint ezredes Kapitány a' kormányt: mi-

dön 1805-ben újra riad a' tárogató, és a' viharok közt megöszült férjfiú az ellenség pusztító lánga közé rohanásra fölszóllíttaték. Örömmel indula el vele a' szép ezered, mellyet szeretete buzgóságától lelkesítve a' Király 's Haza védelmére, a' bátor küzdésre újontzokból készített és oktatott.

Ulmánál, ama szerentsétlen ütközetben külömbözteték meg először is magokat a' Nádor huszárok, mint Hertelenditől nevelt bajnokok, kik a' koszorús kormányozónak vezérlete alatt, ámbár tetemes veszteséggel, de még is bátor vitézséggel, és ditséretes elszántsággal a' gügös ellenségnek hatalmas dühe közül, halni inkább, mint idegennek rabjává lenni készek, vérig hartzolva magokat kivágták. Az itt tündöklő vitézsége Hertelendinek szóllítá föl lantos Tsokonainkat ama nemzeti hős dalnak éneklésére, mellynek minden versében Hertelendi lelkének nagysága hű etsettelleven lefestve találtatik.

Nagyokat tett Hertelendi, mert nagyra született. A' nagy léptső nagy léptekeket kíván. De mivel ilyeneket vállalai megbirtak: azért 1808-ban Jan. 22-kén Brigadiernek és Táborőrnagynak kineveztetett.

Szomorú hír vala ez a' vitéz Nádor huszároknak; mert nem annyira ezredes kapitányoktól, mint szeretve tisztelt atyjoktól kelle megválniok. Martius 21-dike lett azon örömmel keserített örömnapp, midőn a' gondos atya, kit borostyános ősz fejének ezüst színű szálai, iáradtságos és veszélyek közt folyt életének redős artzain számlálható érdemei ajánlatossá tettek, szeretett nevendékitől butstúvett. Fölolvastaték ekkor Jósef Tsászári, 's Királyi Fő Hertzeg, Országunk szeretve tisztelt Nádorának, betseslevele, mellyre Hertelendit 1808-ban Jan. 23-án érdemesítette. Az eredetit németből hiven magyarozva itt közölhetni rendkívüli szerentsémnek tartom.

„Ő Tsászári Királyi Felsége Uraságotat Brigadiernak és Táborőrnagynak kinevezte.

„Ezen előléptetés Uraságod jeles erényei és „sokféle érdemei megismértének tsalhatatlan jele. A'

„mit tökéletes öröme leginkább az bizonyít, hogy ezen fölemeltetését minden derék katonának, ki tsak esméri, különös örvendezése és részvéte kíséri.

„Uraságod a' kormányára bizott ezeredet vitéz bajnokokká képezte. Példájának nyomos behatása, ritka elméssége, ajánlatos mértékletessége és szelíd bánás módja ébreszté föl azon tántoríthatatlan bátorságot, azon győzni, vagy halni tökélett szándé-
kot, azon rendíthetetlen állhatatosságot, azon Király 's Haza iránti örökre kioltthatatlan szeretetet, mellyel ezeredem föláltától fogva magát vezérlete alatt, mind a' tsata piatzán, mind a' béke ölében kitüntette. A' közlélek és bajnokság velök minden időben azon egy nyomon járdalt.

„Hiven megfogják Uraságodnak utóji az általa adott talpesméreteket tartani, és soha azon vígasztalattól meg nem fog fosztatni; hogy a' jó lábra állított ezered jó karban is tartassék.

„Én azon ezerednek, melly várákozásomnak pontig megfelelt, tovább is feje azon legélénkebb kívánattal maradok, hogy az mostani állapotjában minden legparányibb fogyatkozás nélkül föntartassék; — 's ezen alkalommal minden fáradalmáért 's ezeredemhez nyilatkozott hajlandóságáért szives köszönetemet jelentem.

„Oktatványom a' jövő ezredes Kapitányhoz, mint Uraságodnak tett rendeleteivel, mellyektől távozni soha szabad nem lészen, tökéletes megelégedésemnek bizonyítványa annak idejében megérkezik.

„Uraságod emlékezete, különösen kedvelt táborúrnagy Ur! az ezerednél megörököül. A' minék biztosabb bizonyosságára akarom, hogy Uraságod a' Nádori huszár ezered ezredes Kapitányának öltözetében melyképét költségemre valamely híres kép-
író által lerajzoltassa. Azon melykép, míg én imez ezerednek tulajdonosa leendek, mindenkor a' Ná-
dor huszár ezered kormányozójának lakhelyén kinék kinék szabad láthatására fog tartatni.

„Kivánom továbbá, hogy Uraságod életének történeteit magyar nyelven ugyan azon melyképnek hátára írassa, melyekre az utóbbi ezredes Kapitányok az ezereket visszaemlékeztetni fogják.

„Fölötte kellemesen érdekel, ha ezen kíváncsom minél előbb valósúl, hogy így személye ezredemtől még távoztával se távozzék; — és várva várok! minden alkalmat, melyben Uraságodnak némineműképen használhatnék. Adja Uraságod bütsuvételemet az egész ezrednek tudtára, mihelyt előléptetésének oklevele megérkezik. Jósef Nádor.“

Ezután következének Hertelendinek szívet indító jeles végszavai:

Nemes ezred! vitéz bajnokok!

„Ő Tsászári Királyi Magassága Jósef fő Hertzeg, nádor, 's ezen ezred tulajdonosának brigadier 's táborőrnagygyá emeltetésemnek tárgyában hozzam kegyelmesen utasított legfentebbi irata ezennel minden esztállyal közöltetik.

„Azon kegyelmes kifejezéseknek, melyekkel abban engem érdekelni kegyelmeskedek, helyes ismételésére, és méltó meghálálására tehetségemet elégtelennek találom.

„De e' nyert legfentebbi kegyelemnek örök emlékeztű zálogát szívem mélyében ápolt tisztelet és az egész nemes ezred iránti forró szeretet, hajlandóság 's hódolat által megérdemleni, 's illy módon tehetségemet némineműképen kipótolni elnem mulasztom.

„Én az ezereket utánom jövő Tsanády Jósef ezredes Kapitány Urnak általadtam, 's nints egyéb hátra, mint új hivatásomra Lembergbe átköltözöm. Ezen ezrednek kormányát hét esztendeig és négy hónapig majd kellemes, majd kellemetlen körülmények közt viseltem. Nyíltszíven megvallom, hogy ez időnek lefolyta alatt számtalan örvendetes órákat éltem, ámbár sokszor hivatálomnál fogva fájdalmasan is érdekeltettem. Minden mellett még is őszintén előadom azt is, hogy nem lészen nap,

„óra, pillanat reám nézve kellemesebb, mint mikor
„azzal ditsekedhetem, hogy a' nemes Nádor huszár
„ezerednek tagja valék.

„Ezen tártszívű nyilatkozásom mellett, még is
„egyedül azon bizodalomért esedezem, mellynél
„fogva szívemben gyökeret vert szeretetemet, hó-
„dolatomat és hajlandóságomat, mellyel az ezered
„minden tagjához a' fő tisztől az utolsó közkatonáig
„viseltetem, nyilván kijelenthessem 's bebizonyít-
„hassam.“

Másnap, mint a' táborőrnagynak elköltözkedé-
se napján a' nemes Nádor huszár ezered butsúzott el
szeretett kormányozójától illyképen :

„Nagyságodnak butsúvétele által a' nemes Ná-
„dor huszár ezeredtől 1808-dikban Mart. hova 21-
„kén azon különös szeretetéről és hajlandóságáról,
„mellyel irántunk viseltetik, tökéletesen meggyő-
„ződünk, valamint jeles előléptetéséről is minden-
„képen bizonyosokká lettünk.

„Ezen meggyőződés mindnyájunkon hirtelen ál-
„talhatott, kívánatinkat pedig egészen túlhalladja;
„mivel mi olly szép lelkű Elöljárót, mint Nagyságod
„vala, érezhető fájdalom nélkül el nem veszthetünk;
„és tsak egyedül azon kegyes ígérete, hogy irántunk
„forró hajlandósága új fényesebb hivatala mellett sem
„hidegűl meg, képes zajló szívünket megnyugtadni.
„Az idő, mellyben Nagyságodnak kormányától függ-
„ni szerentsések valánk, kegyes szívűségéről, igazság
„szeretetéről, és jó akaróságáról teljesen meggyőzött.
„Nagyságod előtt a' szoros fenyíték atyai szeretet,
„az igazság kiszolgáltatása, mint minden Elöljáró-
„hoz illik, szent tartozás vala. Mi megcsmérjük
„Nagyságodnak fényes erényeit, mellyek nekünk
„példányúl, és minden alkalomkor, minden tette-
„inkben vezér szövétnekül fognak világítani.

„Fogadja el Nagyságod tőlünk nyíltszívűségünk-
„nek íme vallomását, mint kebelünkben forró ér-
„zelmeinknek öröközalogát; mi bölts tanításit min-
„denkor, a' fegyver nyugalomban szinte, mint az el-
„lenség tüze előtt, kitelhetőleg hiven követni, 's így

„rendkívüli tiszteletünket, mellyel drága személye
 „íránt magunkat lekötve érezzük, bebizonyítani meg
 „nem szününk.“ —

Mind ezek után megindúla Hertelendi Lemberg-
 be, új rendeltetése pályájára. Rohatymból, mint a'
 keleti Gallitziában tanyázó Nádor huszár ezerednek
 fő szállásától, Potkámiaig a' tiszti kar őt török mu-
 zsika bájos zengedezési közt kíséré. Itt félszázad
 közvitéz katonai diszben jöve elébe, kik, mintán a'
 táborőrnagy rövid, de velős szivindító szavak közt
 tőlök butsút vett, ő Nagyságának könybe borúlt
 szemekkel szerentsét, egészséget, és hosszú életet
 ohajtván, az adományra, magokat méltatlanoknak,
 sőt azon számtalan jótéteményeknek, mellyeket tő-
 le nyoltz év folyta alatt gazdagon vettek, meghálálá-
 sára is elégteleneknek vallák.

Mimódon tön eleget Hertelendi azon fentebbi
 parantsolatnak, mellyet neki szeretve tisztelt Nádo-
 runk ada, élete fővonásinak följegyzése után így
 adja elő tulajdon kéziratában.

„Minthogy az újonan fölállított n. lovas magyar
 „Nádor huszár ezerednek első ezeredes kapitánya
 „valék: Ő tsászári királyi fő Hertzegsége, Jósef
 „magyar országi kegyelmes Nádorunknak, 's ezen
 „ezered tulajdonosának kegyes parantsolatából képe-
 „met az ezredes Kapitányi öltözetben övig emléke-
 „tül lerajzoltattam. A' mi által nem tsak ő Hertzeg-
 „sége kegyelmes parantsolatát teljesíteni: hanem a'
 „n. Jász, Kún 's Hajdú Nemzetekhez is, kik ezen
 „ezeredet föl állították, és kiknek vitéz szüleményét
 „a' följebb megjegyzett idő folytában kormányozva
 „vezéreltem, buzgó szeretetemet, hűségemet, és tisz-
 „teletemet megbizonyítani akartam; mert képem
 „alatt egy kis asztalkán a' nemes megyéknek vidé-
 „keit, és azoknak minden helységeit név szerént
 „lerajzoltattam, 's természeti tulajdonságaikhoz ké-
 „pest illy jeles tizmú írást:— Concorde ad arma! Regi,
 „et Patriae fideles! az az: Indissolubiliter Concor-
 „des! ad arma parati! Regi, et Patriae semper fide-
 „les! — azon okból tetettem; hogy ezen tántorítha-

„tatlan nemesi tulajdonságaikról meggyőződve lé-
 „vén, íme drága betses erköltseiket örök emlékeze-
 „tül nemes magyar nemzetem eleibe terjeszthessem.

„Vegyék azért a' tekintetes megyék, és a' nemes
 „ezered életemnek, 's ötvenedik esztendőben járó
 „hadi szolgálatomnak leírását, valamint belső suga-
 „lomból származott buzgó szeretetemet jó néven tő-
 „lem; mivel állandó hű szívűségemnek behbizonyí-
 „tására többet nem mondhatok, hanem utolsó pihe-
 „nésemig csak azt fogom hirdetni, hogy engemet
 „leginkább az vigasztal, 's betsesít, hogy a' Nádori
 „n. lovas ezerednek tagja voltam.“ —

9. §.

MDCCCVII—MDCCCXV.

Megérkezék tehát Hertelendi táborőrnagy Lem-
 bergbe hatvanhat évtől görnyítve ugyan, de ősz pil-
 láji alatt még nemes tűz lángola. Itt a' Tsászári kön-
 nyű, és Lotharingiai nehéz lovag ezeredből álló
 brigadét Felséges uralkodó királyunk tökéletes meg-
 elégedésére négy évig kormányozva vezérelte. Tá-
 borőrnagyi hivatalának pontos teljesítéséért 1812-ben
 Bőjt előhova 22-kén altábornagynak hirdettetett.

Végre ezen hivatalát két évig viselvén, minek-
 utánna 55, és fél esztendeig, a' királyi szék oltal-
 máért, és a' haza boldogságáért a' durva teleket,
 türhetetlen nyarakat állandóan kitarította; a' bérzses
 hegyeket, süppedt völgyeket fáradszathatatlánul megjár-
 ta, tűz, víz, éhség, szomjúság, hideg, meleg, élet,
 halál veszedelmei közt bátran viaskodott, és bajnokul
 hartzolt; a' tüzet, halált osztogató álgúknak, éles
 pallosoknak, dárdáknak, szúronyoknak melyét nagy
 elszántsággal kiszégezte; kard, dsida, és golyó által
 többször meg is sebesítettett: a' vérző sebek, 's agg-
 kor alatt megroskadtt teste bágyadalma miatt földre
 kanyaruló vállai további hadi szolgálatot nem bírván,
 Felséges Királyunk kegyelméből altábornagyi fize-
 téssel 1814-ben Sz. Mihály hova 1-sőjén nyugalomba
 lépett.

10. §.

10. §.

MDCCCXIV—MDCCCXX.

Öregségének tsendes óráját Gyöngyösön, hol a' Nádor huszár ezere d ekkor feküdt, magát ditső tetteinek álmában ringatva, tisztelt tanítványinak kebelében tölté. De nem tarta sokáig földi pályája, és 1820-ban Jun. 16-án esti tizedfél órakor a' hűségnek és bajnokságnak példája, a' nemes lélek, vissza tért Teremtőjéhez, kitől eredett. Hideg tetemeit a' Nádor huszár ezere d mély szomorúság és szívkeserűs köz t kíséré gyászos sírgödrébe; hogy így bebizonyítaná, mint tiszteli, mint kész halála után is követni azt, kit életének ditső tettei az ő emlékezetében halhatatlanná tettek. Igen is, halhatatlan ő, mert királyának, 's hazájának áldozott élete — őt a' nagy Hunyadiaknak, Báthoriaknak, Zrínyieknek, a' haza halhatatlaninak, sorába emelték.

Ez rövid életrajza azon férjfiúnak, ki mindennek, tsak magának nem élt. Ő azokban, mellyekkel a' nemzet tisztének tartozott, hűséggel, Hazája 's Fejedelme hathatós szeretetével és oltalmazásával senki után nem állott. A' magasabb tudományokban ugyan gyakorlatlan, de valódi katonai elmésséggel, okos észszel, nagy lelkű bátorsággal, igazság szeretettel teljes vala. Tudván, hogy a' Vitéz bátorság nélkül nem egyéb, mint kert virág, szem könnyű, kép színek, test lélek nélkül: azért egész életében semmi veszedelemtől sem félni tanúla. Minden érzéséből értzerejű tüz lélek sugárzott. Valóban reá il lenek a' költőnek szovai:

„Ingadoz is minden, szive nem, mert azt maga a' dült Ég sem zúzná úgy, hogy megrettentse ütése.

Ollyan, mint kőszírt, melly, a' tengerre kinyulván, Bármí erőszakait merevedve kiállja az égnek, És a' tengernek — maga megmozdúlni tudatlan.“

Életében mindenkor foglalatlos, ritka pontossá gú és fáradhatatlan munkatűrő volt, kit mint embert a' józan okosság, mint katonát a' betsület, mint keresztényt a' hit és a' jövőndő élet reménye igazgata és vezérele a' ditséretes tselekedetek gyakorlására.

Társalkodása a' bő tapasztalású bajnoknak, ki a' hét esztendőös burkus, azután két évi Török, végre a' frantzia háborúban részt vévén, sok országokat bejárt, víg és egész a' gyönyörködésig kellemes vala. Egyenlő hangon szokta ő szerentsés és szerentsétlen történeteit, kellemes és kellemetlen állapotját elbeszélni.

A' bő kezű természet drága lelki tulajdonsági mellett a' testnek szép ajándékival is ékesíté. Testalkotására nézve közép termetű volt. Homloka magas inkább, mint széles, haja vernyeges, kék szemei tüzet szikrázó, tekintete vidám, artzája piros, előre nyomuló melye, nyulánk, kartsú, de nemes testállása, egész termete hősre, törhetetlen bajnokra mutatott.

Illy rendkívüli tulajdonok helyezék Hertelendit azon kevesek sorába, kik egyedül a' Királynak 's Hazának áldozták életüket; kik a' haza jóváért vagyomukról, övéikről és önmagukról lemondani készek valának; kiknek, ha a' érdem jutalma, vágy illő bére idővel méretnék, méltó lett volna e' földön örökre élniök.

Katonai hivatalok nevei.

Káplár — vagy tizedes.

Hadór — Wachtmeister.

Al { Had — nagy Ober { Lieutenant.
Fő { Unter {

Másod { Kapitány, Capitain { Seconde
Százados { d' escadron.

Ezredes { Örnagy Oberst-Wachtmeister { Major.
{ Hadnagy — Lieutenant { Colonel — lieutenant.

{ Kapitány Oberster { Colonel.
{ Segéd Regiments adjutant { Adjutant de Regiment.

G. Tábör { Örnagy | G. { Wachtmeister
{ Nagy helyettes | {
{ vagy | {
{ Altábornagy | {
{ Nagy-Tábornagy | { Maréchal de Camp.

Brigadé — dandár.

Brigadier — dandáros.

General — Vezér.

Tábör — Őz — Campagne de la guerre.

Division — Osztály.

Bataillon — Zászló al.

Lovag { század — Escadron.

Gyalog { Compagnie.
Hadosztály — division d' armée.

Nagy János,

A' m. t. Társaság lev. tagja.